

Г.К. Накыпова,¹ М.Ж. Сұлтанбек,² А.Маршалхан^{3*}

¹ Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан

² Қ.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., Қазақстан

³ Қазақ ұлттық медициналық университеті, Алматы қ., Қазақстан

ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ӨЗІНДІК ЖҰМЫС МАГИСТРАНТТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ БАЗАСЫ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Мақалада жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі магистранттардың өзіндік жұмыстарын жүйелі орындауы кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырудағы негізгі база екендігі баяндалады. Теориялық талдауларда жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру үдерісін зерттеудің түрлі аспектілері қарастырылады. Ғылыми еңбектер философиялық, психологиялық және педагогикалық тұрғыдан талданып, мазмұны сипатталады. Өзіндік жұмыс философиялық аспектілерде өзін-өзі сақтауға, өз болмысын игеруге, оны қорғаған нәрсенің бәріне талпыну, айналамен(субъектілермен) табысу үдерісі секілді диалектикалық құбылыстары түсіндіріледі. Ал магистранттардың өзіндік жұмысы психология ғылымында мәні жағынан жеке қасиеттерге сүйеніп, туа біткен қабілеттіліктің түбірінде жоғары өсу динамикалығы көрінісі деп талданады. Педагогикалық талдауларда магистранттардың өзіндік жұмысы өте кең спектрлерді көздейді. Атап айтсақ, өзіндік жұмыс кезінде шығармашылық және реконструктивті деңгейдегі тәуелсіз қызметті ұйымдастыру; мұғалімнің басшылығымен жүзеге асырылатын тәуелсіз қызметтің логикалық жалғасы. Мақалада тәуелсіз қызметті жүзеге асыра отырып, білім алушылар танымының жоғарылауы және олардың хабардар болуының арқасында кейіннен өзіндік жұмысты орындау кезінде жоспарлау, жобалау және қызмет әдістерін қолдану жүзеге асырылуы мүмкін екендігі талданады. Магистранттардың өзіндік жұмысты орындауы арқылы өз әрекетін ғылыми, теориялық гипотеза тұрғысынан түсінуге және ғылыми өмірді түсіну мен тану тәсілі ретіндегі құндылығымен қоса өндіріс пен техниканың дамуына сай өндіріс күшінің қызметін атқара алатындығы негізге алынады. Бұл ретте магистранттың өзіндік жетілуін қамтамасыз ететін кәсіби әрекет саласын өздері таңдап, ғылыми ақпарат пен білім алудың әдіснамалық мәдениетін меңгеру жағдайында кәсіби құзыреттіліктің базаларын құрайтындығы айтылады.

Түйін сөздер: өзіндік жұмыс, магистранттардың өздік жұмысы, кәсіби құзыреттілік, құзыреттілік тұғыр, синергетикалық тұғыр, андрагогикалық тұғыр.

Накыпова Г.К.,¹ Султанбек М.Ж.,² Маршалхан А.^{3*}

¹ Кызылординский университет имени Коркыт ата
г. Кызылорда, Казахстан

² Международного казахско-турецкого университета Ходжи Ахмеда Ясави
г. Туркестан, Казахстан

³ Казахской Национальной медицинский университет
г. Алматы, Казахстан

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА В ПОСЛЕВУЗОВСКОМ ОБРАЗОВАНИИ КАК БАЗА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ МАГИСТРАНТОВ

Аннотация

В статье подчеркивается, что системное выполнение магистрантами самостоятельной работы в послевузовском образовании является основной базой в формировании профессиональных компетенций. В теоретическом анализе рассматриваются различные аспекты изучения процесса после-

вузовского образования. Научные труды анализируются с философской, психологической и педагогической точек зрения и характеризуются содержанием. Самостоятельная работа в философских аспектах объясняется такими диалектическими явлениями, как стремление к самосохранению, овладению собственной сущностью, ко всему, что ее защищает, процесс соприкосновения с окружающими(субъектами). А самостоятельная работа магистрантов анализируется в психологической науке как проявление высокой динамичности роста в корне врожденных способностей, опирающихся по существу на личностные качества. Самостоятельная работа магистрантов в педагогическом анализе предполагает очень широкий спектр. В частности, организация самостоятельной деятельности на творческом и реконструктивном уровнях при самостоятельной работе; логическое продолжение самостоятельной деятельности, осуществляемой под руководством учителя. В статье анализируется, что, осуществляя самостоятельную деятельность, благодаря повышенному познанию обучающихся и их осознанию, впоследствии может осуществляться применение методов планирования, проектирования и деятельности при выполнении самостоятельной работы. Исходя из того, что, выполняя самостоятельную работу, магистранты могут понимать свою деятельность с точки зрения научной, теоретической гипотезы и выполнять функцию производственной силы, соответствующей развитию производства и техники, наряду с ее ценностью как способа понимания и признания научной жизни. При этом отмечается, что магистрант сам выбирает область профессиональной деятельности, обеспечивающую его самосовершенствование, и формирует базы профессиональных компетенций в условиях освоения методологической культуры получения научной информации и знаний.

Ключевые слова: самостоятельная работа, самостоятельная работа магистрантов, профессиональная компетентность, компетентностный подход, синергетический подход, андрагогический подход.

Nakypova G.,¹ Sultanbek M.,² Marshalkhan A.^{3}*

¹ *Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan*

² *Khoja Akhmet Yassawi International KazakhTurkish University, Turkestan, Kazakhstan*

³ *Kazakh National Medical University, Almaty, Kazakhstan*

INDEPENDENT WORK IN POSTGRADUATE EDUCATION AS A BASIS FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF UNDERGRADUATES

Abstract

The article emphasizes that the systematic implementation of independent work by undergraduates in postgraduate education is the main basis for the formation of professional competencies. The theoretical analysis examines various aspects of studying the process of postgraduate education. Scientific works are analyzed from philosophical, psychological and pedagogical points of view and are characterized by content. Independent work in philosophical aspects is explained by such dialectical phenomena as the desire for self-preservation, mastery of one's own essence, everything that protects it, the process of contact with others (subjects). And the independent work of undergraduates is analyzed in psychological science as a manifestation of the high dynamism of growth in the root of innate abilities, based essentially on personal qualities. The independent work of undergraduates in pedagogical analysis involves a very wide range. In particular, the organization of independent activity at the creative and reconstructive levels during independent work; the logical continuation of independent activity carried out under the guidance of a teacher. The article analyzes that, by carrying out independent activities, due to the increased knowledge of students and their awareness, the methods of planning, design and activity can subsequently be applied when performing independent work. Based on the fact that, by doing independent work, undergraduates can understand their activities from the point of view of a scientific, theoretical hypothesis and perform the function of a production force corresponding to the development of production and technology, along with its value as a way of understanding and recognizing scientific life. At the same time, it is noted that the undergraduate himself chooses the field of professional activity that ensures his self-improvement, and forms the bases of professional competencies in the context of mastering the methodological culture of obtaining scientific information and knowledge.

Keywords: independent work, independent work of undergraduates, professional competence, competence approach, synergetic approach, andragogical approach.

Негізгі ережелер. Жоғарғы оқу орнынан кейінгі білім берудегі өзіндік жұмыс арқылы магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық маңызын құзыреттілік тұғыр және синергетикалық тұғыр, андрагогикалық тұғырлар құрайды.

Қарастырылған зерттеулер негізінде: «магистранттардың өзіндік жұмысы – «оқытушы-ғылыми кеңесші-магистрант» триадасында проблемаларды шешуге және магистранттардың ғылыми-педагогикалық қызметіне оң өзгерістер енгізуге бағыттталып, білім алушы тарапынан ерекше түрде ұйымдастырылатын ғылыми-педагогикалық іс-қимылдарының траекториясы» деген нақтылау жасалды.

Кіріспе. Қазіргі білім беру жүйесінің жаңа тенденцияға бет бұруы жыл санап дамуға алып келуде. Тұлғаның қалыптасуындағы өмірлік жағдайлардың шексіз алуан түрлілігіне кәсіби жағдайда бейімдеу «белгілі бір алынған білім мен тәжірибені жұмылдырудың» формуласымен байланысты деп болжанады. Мұндағы кәсібилік – жоғары және жоғарыдан кейінгі білім берудегі басты категория, ал құзыреттілік – бұл шеберлікті, әрекетті тудыратын нәрсе, яғни әрекет ету мүмкіндігі. Құзыреттілікті білім мен жағдай арасындағы байланысты орнату мүмкіндігі немесе мәселені шешуге қолайлы процедураны жүзеге асыруда табу, анықтау және өзіндік даму, іздену болғандықтан жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде ғылыми-педагогикалық мамандарды кәсіби даярлаудың мазмұндық, әдістемелік және технологиялық аймақтарында аталмыш әрекеттер басты назарда болуы тиіс. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің маңызды бір құраушысы, магистрант-тардың бойындағы ғылыми-шығармашылық әрекеттің негізі бола алатын өзіндік жұмыс-тарды ұйымдастыру арқылы кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың рөлі артады.

Осы орайда Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңындағы (51-бап, 3-тармағы) Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымында кәсіптік қызметін жүзеге асыратын педагогтің құқықтары, міндеттері мен жауапкершілігі деп аталатын 51-бабында: «Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымында кәсіптік қызметін жүзеге асыратын педагог: өзінің кәсіптік құзыреті саласында тиісті теориялық және практикалық білімді және оқыту дағдыларын меңгеруге; білім алушылардың өмірлік дағдыларын, құзыретін, өздігінен жұмыс істеуін, шығармашылық қабілеттерін дамытуға; өзінің кәсіптік шеберлігін, зияткерлік, шығармашылық және жалпы ғылыми деңгейін ұдайы жетілдіріп отыруға міндетті» деп көрсетеді [1]. Заңдағы берілген міндеттер жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі магистранттарға қойылатын кәсіби міндеттерді өз бетімен орындауға, танымдық әрекеттерге және ғылыми-педагогикалық бағыты бойынша білімдерін толықтыруға бағытталған болып отыр. Ендеше, бұл айтылғандар магистранттардың өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру арқылы кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың базасын жасауға негіз болады.

Сондай-ақ, «Педагогтің кәсіби стандарты» бойынша жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім» кәсіби стандартында: «білім», «іскерлік пен дағдылар», «тұлғалық және кәсіби құзыреттіліктер» көрсетілген мамандық карточкасы дербестік пен жауапкершілікті және педагогтің атқаратын еңбек қызметінің күрделілігін ескереді: 1) «іскерлік пен дағдылар» көрсеткішінде дербестік дәрежесі көрсетілген; 2) «тұлғалық және кәсіби құзыреттілік» көрсеткішінде жауапкершілік дәрежесі көрсетілген; 3) «білім» көрсеткішінде педагог мамандығының күрделілік дәрежесі көрсетілген, педагог еңбегінің күрделілігі оның «адам-адам» мамандығымен байланысты» делінген. Құжаттағы педагогикалық қызмет – адамдардың өзара әрекеттесуі дегенді түсіндіреді. Кәсіби стандарттағы «тұлғалық және кәсіби құзыреттілік» көрсеткіші жауапкершілік дәрежесінде берілуінің маңызы жоғары, өйткені жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың жоғары кәсібилік, тұлғалық және әлеуметтік табыстарға жеткізетін прогрессивті жолмен дамуын көздейді [2].

Жоғарыда талданған нормативтік-құқықтық актілерде көрсетілгендей, жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі магистратура бағдарламалары соңғы жылдары жоғары оқу орнын бітірушілер үшін өзінің мансаптық жолын айқындаудың маңызды кезеңі болды. Себебі, ғылыми зерттеулер мен жаңа өнертабыстарға деген қажеттілік, жаһандық ауқымда бәсекеге қабілеттілікке қол жеткізу ниеті, қызмет көрсетудің жаңа салаларын құру, әлемде тез дамып келе жатқан және өзгермелі технологиялар және тұрақты даму саласындағы білікті жұмыс күшіне сұраныстың артуына көңіл бөлінуде. Осы тұста магистранттар өздерінің ғылыми-зерттеу жұмыстарын зерделеудегі оның ғылыми-зерттеушілік және кәсіби сапаларының қалыптасуына өзіндік жұмыстарды шебер ұйымдастыруы құрал ретінде танылады. Ол үшін магистранттардың өзіндік жұмыстарының жүйелі ұйымдастырылуы жолға қойылады. Біз, мақаламызда магистранттардың өзіндік жұмысы арқылы кәсібилігі, кәсіби құзыреттілігінің қалыптасу базасы жайындағы теориялық-әдіснамалық талдаулар мен тәжірибелік-эксперименттік жұмыстардың мазмұнын ұсынамыз.

Материалдар мен әдістер. Бұл бөлім «Өзіндік жұмыс», «магистранттардың өзіндік жұмысы» ұғымдарының философиялық, психологиялық және педагогикалық білім салаларына сәйкес теориялық талдауларды жүйелеу, магистранттардың өзіндік жұмысты ұйымдастыру арқылы кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы негізгі ұғымдардың мазмұны мен құрылымын, қызметтерін негіздеуден тұрады.

Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді дамытудағы білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда отандық ғалымдардың ғылыми еңбектері бірнеше аспектілерде қарастырылады:

– жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың кәсіби даярлығының түрлі бағыттары бойынша Б.Ш. Баймұхамбетова (зерттеушілік әрекет) [3], Б.Ж. Бекжанова (акмеологиялық даярлық) [4], А.И. Бөлшекбаева (дүниетанымдық мәдениет) [5], Ж.Е. Иманчиев (кәсіби мәнді сапалар) [6], Е.Р. Нұртаев (оқу-зерттеушілік іс-әрекет) [7], А.С. Мизимбаева (зерттеушілік мәдениет) [8], Д.Б. Абыкенова (ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілік) [9], А.С.Донцов (магистранттарды дайындау, интеграциялық оқыту) [10], Д.М. Советканова (андрагогикалық субъектілік) [11], А.Ж. Септемировалардың [12] (креативті іс-әрекет) т.б. диссертациялық жұмыстары қорғалды;

«Өзіндік жұмыс», «кәсібилік», «кәсіби құзыреттілік» ұғымдарының мәні 3000 жылдық терең философиялық тұжырымдардан бастау алады.

Философияның өзі даналыққа жол екенін ескерсек, бұл адамның дамуының бастапқы кезеңін зерттеуге жол, яғни ең маңыздысы кез-келген ғылымның даму кезеңі, *ғылым генераторы* деп айтуға болады. Сондықтан біздің зерттеуімізге ғылым генераторы, ой генераторы, идея генераторы болатын біршама философтардың даналық ойларын талдауды ұсынамыз.

Адам баласының қалыптасуында философиялық адамзаттық рухтың қажеттілігінің аса маңызды екендігіне ертеде грек философтары Платон және Аристотель: «Барлық адамдар табиғатынан білуге құштар... *Ақылдылық арқасында күшті болу және өзін-өзі тануға ұмтылу* тек адамдарға ғана тән. Олсыз өмір сүру мүмкін емес. Адамдар таңғажайып пен қуанышқа толы білімге ұмтылады. Философиялық етудің бастамасы таң қалуда жатыр... қарапайым мәселені шешуден бастап адамдар бірте-бірте неғұрлым күрделіге ауысып отырды, кейін барлық универсумның алғашқы себебін білуге талпынды» деп тұжырымдайды. Философтардың сол дәуірдегі басты идеялары адамның үздіксіз дамуы мен жан-жақты болуға талпынысына, ақыл-ой арқылы күшті болуына, өзін-өзі тануға ұмтылуына негіз бола алады. Бұл өз кезегінде білім берудің үздіксіздік жағдайындағы педагогикалық үдерістің қажеттігін айқындап, соның ішінде ақыл мен қабілеттілігі арқылы өздігінен әрекет етуде (әмбебаптылығы) кәсібилігінің жоғарылайтындығын көрсетеді [13].

Аристотельдің ғылыми теориясында: «...*тікелей таным – қорытынды және интуиция. Интуиция тұлғаның түпнұсқаларды игеруі болады*» деп болжам жасалған. Ғұламаның

теориясындағы негізгі ойынан адам баласындағы тікелей таным жақсы тәжірибе жүзінде жүзеге асырылатын дерексіз құбылыс екендігін байқауға болады. Сәйкесінше, Аристотель де Платон сияқты жеке тұлғалық интуицияны мойындайды; шындығына келгенде, «жанама» білімнің мүмкіндігі «өзіндік» білімді құрылымдық негізде көздейді. Бұдан шығатын қорытынды, жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі магистранттардың бүгінгі қоғам сұранысынан туындайтын *жанама, өзіндік білім түрлерін* ұйымдастыра алу барысында кәсіби құзыреттілігінің қалыптасатындығы біздің зерттеуімізде негізгі идеялардың бірі болмақ [13, 2256].

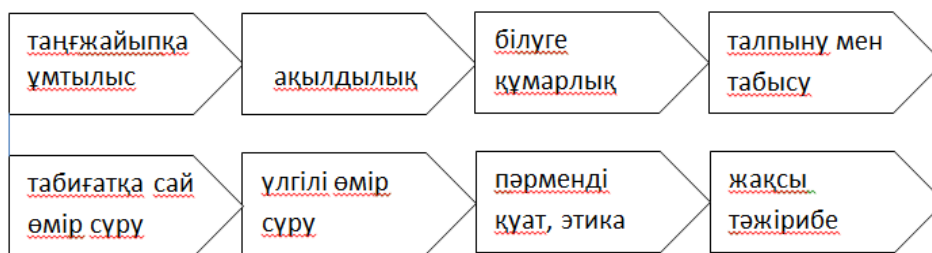
Портик философиясының ең қызықты бөлігі 500 жылдан астам уақыт бойы ұрпақ үшін өмірдің мәні болып келген, мықты болуға пәрменді қуат берген этика болып табылады. Философтың логикасы бойынша: «...*өмірдің мәні – бақытқа жету*. Бақыт табиғатпен бірге жүруден тұрады. Егер біз тіршілік иелерінің өмірлік әрекеттеріне назар аударатын болсақ, онда біз олардың үнемі *өзін-өзі сақтауға, өз болмысын игеруге, оны қорғаған нәрсенің бәріне талпыну, айналамен(субъектілермен) табысу үдерісінен* байқаймыз. Болмыстың бұл қызметін стоиктер негізгі этикалық принциптер шоғырланған «oikeiosis» (тартылу, иемдену, табысу) термині арқылы көрсетеді. Ал адамда бұл *түрткі сананың әсерімен табиғатқа сай өмір сүру* – мұндағы басты ой «oikeiostі» толықтай жүзеге асыра білу деген сөз, яғни үлгілі өмір сүру, оның өсуін қамтамасыз ететін барлық нәрсенің болмысына қатысу, себебі адам тек қана тіршілік иесі емес, сонымен қатар ол рационалды. Табиғат арқылы өмір сүрудің мәнісі – саналы бастаманы сақтай отырып, қолдана және өзектендіре отырып өмір сүру деген сөз» деген пайымдаулар беріледі [14]. Портик философиялық ілімдерімен келісе келе, өмір сүру деген үнемі ізденіс пен диалогта болуы, адамның мәні бақытты өмірмен өлшенетіндігі, өзіндік болмысы мен адам өзін қоғамдық тірлік иесі деп тануы алға шығарылады.

Тұлғаның даму үрдісінің күрделілігі, диалектикалық құбылыстардағы терістеуді-терістеу заңдылығына сай дамуында келеді. Философиялық талдаулардан адамның кәсібилігі мен өзіндік әрекеттерінің жүзеге асырылуын, оның өзінің алға жылжуын өзі дайындайтын үрдіс деуге мүмкіндік туады.

Осы тұрғыда Г.Гегельдің тұжырымдамасында тұлғаның абсолюттік идеяға жетудегі өзін-өзі айқындауы жаңа сапаның орын алуында маңызды, себебі өзіндік дамуға күш пайда болғанда дамуға кедергі болатын компоненттер жойылып отырады. Біздің зерттеу жұмысымыздағы педагог мамандардың кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы философиялық ойлармен тұспа-тұс келеді. Олай деуге негіз, өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру арқылы тұлғаның өзін-өзі айқындап, өзінің дамуына жаңа үрдістерді туындатуы болып саналады [15].

Философиялық ойларды қорыта келе, «өзіндік жұмыс» ұғымының кәсібилікке қатынасының жоғары екендігін жасалған талдаулардан байқауға болады, яғни диалектикалық құбылыстардағы «таңғажайыпқа ұмтылыс, білуге құмарлық, талпыну, адаммен табысу» сынды ғылыми тіркестер өзіндік жұмыстарды ұйымдастыруда қажетті саналады, ал «үлгілі өмір сүру, пәрменді қуат, этика (ғылымдағы этика бастамасы), жақсы тәжірибе» ғылыми тіркестері тұлғаның кәсібилігінің жоғарылауына берілетін негізгі критерийлер (1-суретте ұсынылады). Ендеше, философия ғылымынан келетін диалектикалық құбылыстар зерттеуіміздегі негізгі ұғымдардың мәнін анықтауда аса қажет. Адам барлық мүмкіндіктер үшін ашық жүйе, сондықтан негізгі категорияларды талдауда философиялық ой-тұжырымдарды келесідей жіктеуге болады. Олар:

- *адамзаттың даналығы* (яғни, адамның адамға қатысты ие болатын білімі);
- *жоғары адамгершілік мұраттарға ұмтылу* (өзін-өзі көрсете алу белсенділігі);
- *адам үшін еңбектің рөлі* (еңбек адамы, өз мамандығын кәсіби меңгеруі);
- *ойлау әрекеті арқылы өздігінен әрекет ету* (өзіндік жұмыстар арқылы өзін дамыту) болып жіктеледі.

1-сурет. Өзіндік білімнің диалектикалық құбылыстары

Мұндай диалектикалық құбылыстар жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемелік негіздерін жасауда субъективті идеяларымызды жүзеге асыруға қозғаушы күштердің бірі болады. Философиялық тұжырымдаулардан соң, «өзіндік жұмыс» ұғымының мәні психология ғылымында жеке қасиеттерге сүйеніп, туа біткен қабілеттіліктің түбірінде жоғары өсу динамикалығы көрініс табатындығы белгілі.

Ж.Аймауытовтың психологиялық еңбектерінде: «...мамандық таңдауда адам өзінің жеке қасиеттері мен кейбір туыстан берілетін ерекшеліктерін де ескеру қажет. Бұл жерде кісі өзін-өзі басқарып, жеке басын жетілдіруге, кісілікке ұмтылуға мән беру керек. Өзінде қандай талант, қандай зеректік, қандай қабілет, бір сөзбен айтқанда тіпті қандай қасиет бар екенін білуі қажет. Дәлірек айтқанда, әр адам өзін тануы, ал өзін танымаған адам өзгені де тануға шорқақ келеді. Балаларды оқыту мен тәрбиелеуді жетілдіру үшін мұғалімнің ұстаздық шеберлігі жоғары болуы тиіс және ол профессионалдық еркіндікке ие болу керек» - деп айтады [16]. Ж.Аймауытовтың көзқарасынан педагог маманның кәсібилікке, кәсіби жолға түсуінде арнайы қасиеттер жиынтығының болуын, тұма таланттылықтың кездесуін, өздігінен жұмыс жасап жетілуге, ұмтылыс жасауға қабілеттіліктің қажеттігіне баса назар аударғанын байқауға болады. Біз автордың пікірімен келісеміз, педагогтің бойынан осы сапалар табылса, онда мұғалімдік еңбектің мәнін жоғары санайтын, адами көзқарасының болуын міндеттейтін, өзін жетілдіру арқылы баланың дамуы, жас ерекшелігіне сай білім бере алатын кәсіби құзыретті мамандардың қалыптасуына септігін едәуір тигізеді.

М.Жұмабаевтың «Педагогика» еңбегінде: «жан көріністерін үйренудің белгілі түзу жолдары бар. Өзін бақылау жолы, бірінші – өзін бақылау. Адам өз жанының көріністерін өзі бақыламаса, жан көріністерімен таныс бола алмайды. Бірақ өзін бақылау деген сөздің шын мағынасы – өткенді еске түсіру деген сөз. Өзін бақылау деген сөз – бұл мағынада бұрын болып озған жан көріністерін еске түсіріп тексеру деген сөз болып шығады. Адамға өзін-өзі тексеру, өзіне-өзі есеп беру деген оңай нәрселер емес. Өзін-өзі тексеріп, қаталарын көруге адамның менмендігі бөгет болады. Әйткенмен де, бұл адамның өзін-өзі тексеруі – оның жан тұрмысының өркендеуіне, түзу жолға түсуіне бірінші шарт. Өз қатасын көре білген адам келешекте сол қатаны істемеуге ұмтылады Адамның өзін-өзі яғни өз қатасын өзі көре білуі оның жанының идеалға, қасиетті қияға ұмтылатын мінезі барлығын көрсетеді. Жан көріністерін үйренудің екінші жолы – бақылау, яғни бір адамның өзінен басқа адамдардың жан көріністерін бақылауы. Бірақ, біз жоғарыда айтып өткеніміз, жан көріністерін сыртқы сезімдермен бақылауға болмайды деп. Сондықтан басқа адамның жан көріністерін бақылау дегенде оның жан көріністерінің сыртқы белгілерін бақылау, тексеру керек деп ұғу керек» - деп түсіндіреді [16, 246]. Автордың педагогикалық идеялары бүгінгі түсініктегі адамның өзін-өзі бақылауы, реттеуі, өздігінен ізденіп, өзін-өзі дамытуы секілді әрекеттерді жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл ретте біздің зерттеу жұмысымыздағы талданып отырған

өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру ұғымының маңызы жоғары болмақ. Сондықтан «өзіндік жұмыс» түсінігін зерттеген ғалымдардың пікірлеріне тоқталамыз.

С.А.Нурпеисованың ғылыми зерттеу жұмысында білім берудің бірнеше жаңа парадигмаларына келесі сипаттамалар беріледі: «ЖОО даму үдерісінде өмірді жан-жақты тануға бағытталған *академиялық парадигма* университет түлектерін жаңа білім іздеуге, өмір мен адам әрекетін ғылыми, теориялық гипотеза тұрғысынан түсінуге және түсіндіре білуге дайындауға бағытталған теориялық білім беру және осы тұрғыдағы *ғылымның тиянақты дамуымен* сипатталады. Студенттер тікелей ғылыми- зерттеу жұмыстарына қатысады. *Кәсіби парадигманың* мәні – ғылыми өмірді түсіну мен тану тәсілі ретіндегі құндылығымен қоса өндіріс пен техниканың дамуына сай өндіріс күшінің қызметін атқара бастады. Демек, осы кезде университет адамның әлеуметтік-мәдени және кәсіби әрекетін жетілдіре түсті. *Гуманистикалық парадигма*, адамның тұлғалық қабілеті мен ынтасы басты байлық деп түсіндіреді. Яғни, университет жағдайында барлық студенттер біліммен қоса, тұлғаның қабілеттілігіне байланысты өзіндік жетілуін қамтамасыз ететін кәсіби әрекет саласын өздері тандап алулары керек. *Өз бетімен білім алу парадигмасы* оқытудың дәстүрлі дәрістік-семинарлық жүйесін қарастыруға себепші болады. Қазіргі кезде, оқу уақытының көлемін қысқартуға бетбұрыс жасалып отыр. Негізінен студенттердің танымдық қабілеттерінің жетілуіне көңіл бөлінеді. Бұл жерде ғылыми ақпарат пен білім алудың әдіснамалық мәдениетін меңгеру бірінші орында тұр». Ғалымның мұндағы бірнеше парадигмаларға берген сипаттамаларымен таныса келе, кез-келген жаңа парадигмадағы білімнің тренді ғылыми үстемдікпен келіп тұрғаны белгілі. Ендеше, білім алушылардың кәсіби даму жолында ғылым әрекет етеді деп санаймыз. Бұл өз кезегінде магистранттардың әдіснамалық мәдениетінің қалыптасуына жағдай жасап, кәсіби құзыреттілігінің құрам-дастарын толықтай қамтамасыз етуге қызмет атқара алады. Сондай-ақ, С.А. Нурпеисова: «Өзіндік жұмыс – студенттің оқу әрекетін ұйымдастыруға бағытталған оқытушының оқыту, білім беру әдісі, тұлғаның бүкіл өмір бойына *үздіксіз және өз бетімен білім алудағы құзыреттілік қабілеттерін* жетілдіруге ықпал ететін іс-әрекет» деп анықтама береді. Автор өз нақтылауларын ұсынуда, өзіндік жұмысты болашақ маманның құзыреттілігін, құзыреттілік қабілеттерін үздіксіз жетілдірудегі іс-әрекеттің бір түрі ретінде түсіндіруге тырысады [17].

А.А. Вербицкий еңбектерінде: «өзіндік жұмыс ұғымының бүгінге дейін нақты қойылған ғылыми тұрғыда статусы жоқ, өйткені оның білінер-білінбес, көзге шалынбайтын айырмашылықтағы интуициялық мағынасы бар» деп түсіндіреді [18]. Бұл пайымдауды айқын түсіндіретін мысал ретінде әртүрлі авторлардың анықтауларындағы қарапайым сөз тіркестерінің сансыз көптігін айтуға болады. Мәселен, өзіндік жұмыстар оқу тапсырмасы, әрекет көрінісінің түрі, оқу немесе оқыту әрекетінің түрі, таным әрекетін (ұйымдастыру) басқару түрі, оқу-тәрбие үдерісінің түрі, қарым-қатынас жайы ретінде әртүрлі көзқараста нақтылана түседі. Осындай бір-біріне қарама-қайшы түрлі анықтамалар бар, сондықтан мұнда ұғымды бір мағынада ғана қабылдамауға қажетті пікірлер айтарлықтай серпіліс береді.

С.Р. Худиева өзінің ғылыми зерттеуінде: «*өзіндік жұмыс* – бұл студенттердің тапсырмасы бойынша және оқытушының әдістемелік басшылығымен орындалатын, бірақ оның тікелей қатысуынсыз жоспарланған жұмысы» деген анықтама береді. Автордың зерттеулерінде кредиттік оқыту жүйесінің басты ерекшеліктерінің бірі – оқудағы мәжбүрлеу әдісінен тұлғаның өзін-өзі белсендендіруге, білім алуға көшуі деп сипаттайды. Ғалымның пайымдауымен келісеміз, өйткені магистранттардағы оқытудың нәтижесінде адам еңбек нарығының қарқынды өзгеретін жағдайларына байланысты кәсіби қызметті тез өзгертуге, сондай-ақ ғылыми ізденісті жоспарлауға дайын болуы керек. Осы тұрғыда білім алушылардың белсенді өзіндік жұмысы елеулі және тұрақты мотивация болған жағдайда ғана мүмкін болады [19].

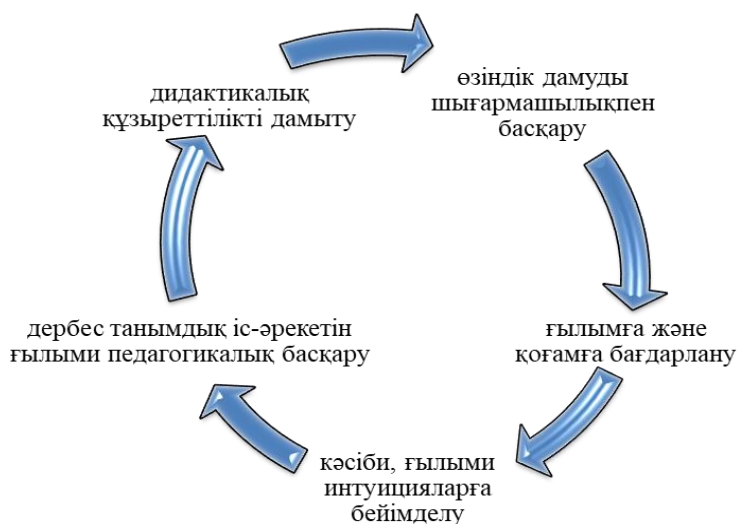
Білім алушылардың орындайтын өзіндік жұмыстары белгілі бір даму деңгейлеріне сәйкес болып келеді, үш негізгі деңгейді ерекшелеп көрсетуге болады:

1) *рефлексивті-репродуктивті* – ол тікелей еліктеу қызметінде дербестік элемент-терінің пайда болуымен, білім алушылардың білім алу үдерісінде алған білім көлемі және мазмұнына сай орындау әдіс-тәсілдерді аздап болса да жаңғыртумен сипатталады;

2) *ішінара іздеу* – танымдық тапсырманы қабылдау және түсіну, әрекет ету тәсілдерін таңдау үдерісінде тәуелсіз әрекет етудің пайда болуы. Өз бетінше әрекет ету тәжірибесін жинақтау қызметте шығармашылықты дамыту үшін негіз болады;

3) *іздістіру-шығармашылық* (зерттеу) – ол мақсаттың дербес қойылуымен, нәтижеге жету жолын таңдаумен, өз қызметін қарапайым түзетумен, шығармашылықтың көрінісімен сипатталады [20, 62 б].

И.А. Зимняяның көзқарасы бойынша «өзіндік жұмыстармен дербес жұмыс білім алушыларда жаңа, белгісіз, өзіне пайдалы нәрсені үйрену, игеру қажеттілігі қалыптасқан кезде басталады» деп сипатталады [20]. Ғалымның пікірімен келісе отырып, өзіндік жұмыстың маңызы білім алушылар үшін жаңа материал, жаңа танымдық міндеттер екендігін негізге аламыз. Сондықтан берілетін өзіндік жұмыстың сипаты ұйымдастыру формасының қарапайым түрі ғана емес, яғни жаңа материалды игерудің өзі қызықты болуы керек, магистранттардың ғылыми қарқынды, мақсатты, қызықты жұмыстары болуы қажет.

2-сурет. Тұлғаның өзіндік жұмыстарды басқару құрылымы

Жоғарыда берілген талдаулар бойынша өзіндік жұмыстарды кәсібилік жолдағы дамыту құралы ретінде қарастыратын болсақ, онда педагогтердің жұмыс жасау бағыттары күшейе түсері анық (2-суретте). Білім алушыларда үйрену, игеру қажеттіліктерін реттеуде мұғалімнің жұмысының түрлі бағыттарын болжайды. Ең алдымен, оқу мазмұнын меңгерудің әрбір нақты жағдайындағы дидактикалық мақсат пен міндетке сәйкес болуы (дидактикалық құзыреттілік), білім алу қозғалысының барлық кезеңдерінде танымдық міндеттерді шешуге және ақыл-ой әрекетінің төменгі деңгейінен жоғары деңгейіне дейін тиісті ілгерілеуді жүзеге асыруға көмектесетін құзыреттіліктердің түрлерін қалыптас-тырады, білім алушының өз білімін өз бетінше жүйелі түрде толықтыруға және жаңа танымдық міндеттерді шешу кезінде ғылыми, қоғамдық ақпарат ағынына бағдарлану қабілетін дамытуға деген психологиялық көзқарасын дамытады, сонымен бірге оқу үдерісінде білім алушылардың дербес танымдық іс-әрекетін ғылыми-педагогикалық басқару болып табылады. 2-суретте байқап отырғанымыздай, магистранттардың өзіндік жұмыстарды басқару құрылымы кәсіби жұмыс жасауын, өз ісінің нәтижелі болуын реттейді.

Магистранттардың өзіндік жұмысын сүйемелдеуде оқытушылар мен ғылыми жетекшілер кеңес беруді жүзеге асыра алады.

Оқытушы өз тарапынан алынған нәтижелерді талдауы, тиісті қорытынды жасауы, магистранттардың білім алуындағы өзіндік жұмысына түзетулер енгізіп, магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға мақсатты түрде ықпал ететіндей жүйелі жұмыстарды алға қояды.

Нәтижесінде, *оқытушы* тарапынан магистранттардың өзіндік жұмыстарды ұйымдастыруын сүйемелдеуде:

- қажетті ресурстарды қоса алғанда, білім беру ортасын құрады;
- білім алушының өзіндік жұмыстарына байланысты жеке жоспарымен келіседі (тапсырманың түрі мен тақырыбы, нәтижені ұсыну мерзімі, тапсырманы орындаудың негізгі кезеңдері, критерийлері және көрсеткіштері т.б.);
- магистранттардың білім беру бағдарламалары бойынша сұрақтарына кеңес береді;
- магистранттардың өзіндік жұмыстарын бағалау және рефлексия үшін педагогикалық жағдайлар жасаумен айналысады;
- өзіндік жұмысын ұйымдастыруда креативтілікпен педагогикалық қолдау көрсетіледі.

Ал енді *ғылыми жетекші* тарапынан магистранттардың өзіндік жұмыстарын ғылыми-педагогикалық бағытта ұйымдастыруды қолдау:

- ғылым мен практикаға белгілі бір тәсілдердің үлгілері бойынша өзіндік жұмыстарды орындауға кеңес береді;
- ғылыми-педагогикалық бағыттағы өзіндік жұмыстарда өзінің идеяларынан нәтижелі ғылыми-әдістемелік өнім беруге жағдай жасайды;
- ғылыми еңбектерді зерделеу, ізденіс жүргізу, ғылыми мақала дайындау және халықаралық конференцияларға қатысуға бағыт-бағдарлар береді;
- магистранттардың жеке жұмыс жоспарлары бойынша берілген жұмыстарды орындауға, ғылыми жұмыстың нәтижесі дұрыс болуына ықпал етеді [21].

«Оқытушы – ғылыми жетекші – магистрант» триадасында орындалатын өзіндік жұмыстар жоғарыдағы көрсетілген қолдауларды іске асыруда білім алушылардың проблемалық жағдайларды талдауын, кәсіби интуициялардың көптеп туындауын, танымдық міндеттерді шешуде кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуын және зерттелетін пәні бойынша ғылыми әлеуетінің жоғарылауын қамтамасыз етеді.

7М010300 Педагогика-психология бағыты бойынша магистрлер өзінің біліктілік деңгейіне сәйкес: ғылыми-зерттеу, оқытушылық, түзету-дамытушылық, консультациялық, мәдени-ағартушылық, кәсіби қызметке даярланады. Олар білімнің пәндік саласына да, кәсіби қызмет саласына да бағытталған білім беру және зерттеу міндеттерін шешуге даяр болуы; ғылыми-педагогикалық ақпаратты жинаудың, өңдеудің және интерпретациялаудың заманауи технологияларын, ғылымның таңдаулы бөлігінде зерттеудің заманауи әдістерін меңгеруі; ЖОО-да оқыту үдерісін ұйымдастыру және іске асыру; жаңа оқу мазмұнын жобалау; білім алушылардың әртүрлі санаттарымен жұмыс істеу кезінде түзету немесе дамыту қызметін жүзеге асыруды түсінуі қажет етіледі. Осы орайда магистранттарға арналған өзіндік жұмыстың жеке ерекшеліктері бар. Кеңірек айтсақ, дербес жұмыстарды жүзеге асырудағы әрекеттері, танымдық міндеттерді шешудегі өзіндік жұмыстар және шығармашылық (креативтілік) жұмыстар, магистрлік диссертациясын орындаудағы берілетін тапсырмалар т.б. деп сипатталады. Алайда, ғылыми жетекшінің және оқыту-шының қолдауымен мұндағы өзіндік тапсырмаларды орындау немесе ұйымдастыру ерекшеліктері қандай да бір ережелермен анықталатынын атап өткен жөн:

- магистратура бойынша білім беру бағдарламаларындағы өткізілетін пәндердің логикасы мен зерттелетін материалдардың мазмұнын әзірлеу және материалдарды жүйелеу, жалпылау дәрежесінің тұрақты өсуі, сонымен қатар өзіндік жұмыс кезінде шығармашылық және реконструктивті деңгейдегі тәуелсіз қызметті ұйымдастыру ;

– өзіндік жұмыс – бұл мұғалімнің басшылығымен жүзеге асырылатын тәуелсіз қызметтің логикалық жалғасы. Мұндай қызметті жүзеге асыра отырып, білім алушылар материалға тән

тәуелділіктер санасына жеткізіледі, ал олардың хабардар болуының арқасында кейіннен өзіндік жұмысты орындау кезінде жоспарлау, жобалау және қызмет әдістерін қолдану жүзеге асырылуы мүмкін;

– «өзіндік жұмысты орындау барысында өзіндік қызметтің іс-әрекеттің күрделенуіне» қол жеткізу білім алушыға проблемалық жағдайларды талдауды, танымдық міндеттерді қоюды, шешу әдістерін құруды, шешімдерді орындауды және нәтижені тексеруді жүзеге асыруда үнемі еркіндік беруге көмектеседі;

– тәуелсіз танымдық іс-әрекеттің мазмұны күрделілігімен қатар дами түседі; өз бетінше жұмыс жасай отырып, білім алушылар белгілі бір нақты фактіні байқап, талдай бастайды, нәтижесінде зерттелетін материалдарға тән маңызды тәуелділіктерді анықтайды;

– материалдарды бірыңғай заңдылықтар мен ұстанымдар деңгейінде игеру, бұл оларды жаңа танымдық тапсырманы шешуде қолдануға мүмкіндік береді, оқытуға ішкі ынталандырудың дамуын арттыру шарты болып табылады;

– өзіндік жұмысты жүзеге асыру үдерісінде білім алушылардың дербес іс-әрекетіне педагогикалық басшылық жасап, тапсырманы нақты тұжырымдауды ғана емес, сонымен қатар рефлексияға, өзін-өзі бақылауға қарай қамтамасыз етуі керек.

Кесте 1 – «Өзіндік жұмыс» түсінігінің контент талдауы

р/с	Ғалымдар	Түйінді ойлары	Комментарийлер
1	Н.Д.Хмель	Өзіндік оқу жұмысы оқушының мәселені қойып, оны шешкенге дейінгі жеңілден күрделіге өту, өзін-өзі бақылау және түзету ізденісінің белгілі бір деңгейдегі дербес оқу әрекеті; Өздігінен білім алу танымдық қабілетті қалыптастырудың құралы болып табылады.	<i>Дербес оқу әрекеті</i>
2	Т.С.Сабыров	Өзіндік жұмыс оқу әрекетінің бір арнайы бір формасы. Оқушылардың күрделі әрекеттерінің бір түрі. Оқушылардың өзіндік жұмысына мұғалімнің тапсырмасы бойынша олардың өздері жоспар жасап, істің тәсілін анықтап, оның нәтижесін бағалап, орындайтын жұмыстар жатады.	<i>Күрделі әрекет</i>
3	В.А.Сластенин	Өзіндік жұмыс – студент өзіне қажетті білімді игеретін, білім, білік, дағдыларын меңгеретін, жүйелі түрде жұмыс істейтін, дербес ойлай алатын, өзіндік ақыл-ой стилін қалыптастыратын оқыту формасы болып табылады. Оның басқа оқу формасынан ерекшелігі – студенттің өз әрекетін алдына қойған міндеттеріне байланысты өзі ұйымдастыра алатын қабілетін қалыптастыру.	<i>Ұйымдастыру қабілеті</i>
4	П.И. Пидкасистый	Өзіндік жұмыс – бұл оқытуды ұйымдастырудың формасы да емес, оқытудың әдісі де емес, ол оқушының алдына қойылған мақсатқа сәйкес, белгілі бір іс-әрекетті ұйымдастыру мен жүзеге асыру құралы болып табылады.	<i>Іс-әрекетті ұйымдастыру</i>
5	Б.П.Есипов	Өзіндік жұмыс – мұғалімнің тікелей қатысуымен емес, бірақ оның белгілі уақыт мөлшеріне есептелген тапсырмасы бойынша орындалатын жұмыс, бұл кезеңде оқушылар өздерінің ой-өрістерін және іс-әрекеттерін қорытындылай отырып, алға қойған мақсатына жетуге ұмтылады.	<i>Мақсатқа жетуге ұмтылыс</i>
6	С.Р.Худиева	Өзіндік жұмыс – бұл студенттердің тапсырмасы бойынша және оқытушының әдістемелік басшылығымен орындалатын, бірақ оның тікелей қатысуынсыз жоспарланған жұмысы.	<i>Жоспарланған жұмыс түрі</i>
7	С.А.Нурпеисова	Өзіндік жұмыс – студенттің оқу әрекетін ұйымдастыруға бағытталған оқытушының оқыту, білім беру	<i>Құзыреттілік қабілеттерін</i>

	әдісі, тұлғаның бүкіл өмір бойына үздіксіз және өз бетімен білім алудағы құзыреттілік қабілеттерін жетілдіруге ықпал ететін іс-әрекет.	<i>жетілдіру әрекеті</i>
--	--	--------------------------

Қорыта келгенде, «өзіндік жұмыс» ұғымының педагогикалық мәнін бірнеше топтарға бөліп қарастыруға болады. Мысалы:

- өзіндік жұмыс – іс-әрекет (Л.Г. Вяткин, О.В. Акулова, В.А. Козаков, И.А. Зимняя т.б.);
- өзіндік жұмыс – оқыту формасы (М.И. Моро, К.И. Аманқұлов т.б.);
- өзіндік жұмыс – оқыту әдісі (В.К. Буряк, Г.М. Сейітова т.б.);
- өзіндік жұмыс – оқыту құралы (И.Э. Унт, П.И. Пидкасистый, Н.Д. Хмель т.б.)

Сонымен қатар, магистранттардан өзіндік жұмысқа жіті мән-маңыз беру талабы қойылуы тиіс. Ол үшін өзіндік жұмысқа деген дербестік әрекеттерін, жалпы оқу ісіне деген ынталарын оятып, мотивациясын дамыту қажеттігі туындап отыр. Даму, ынталандыру шараларының тиянақтылығына қарай МӨЖ-ның мотивациясы төмендегідей түрлерге бөлінеді:

1. *Сыртқы мотивация* – ЖОО-нындағы оқудың нәтижесіне байланысты болатын фактор, яғни, болашақ кәсіби қызметіне қызығушылығын ояту.

2. *Ішкі мотивация* – білім алушылардың бейімділігі, оқуға деген қабілеті. Бұл әдіс көздеген білімнің бағыты жөніндегі нұсқаулыққа негізделген мамандықты қыр-сырын түсіну алдында анықталады.

3. *Процессуалды (оқу) мотивация*. Бұл өзіндік жұмыстардың орындалуын түсініп қабылдауына байланысты шешіледі. Орындалатын жұмыстың маңыздылығына педагог маманның зерделілік, кәсіби даярлық тұрғысындағы психологиялық дайындығы қажет. Оған өзіндік жұмыстың нәтижесі берілетін материалын түсінуге көмектесетіндігін сенімді түрде дәлелдеу керек.

Біз, өзіндік жұмыс ұғымын философиялық, психологиялық және педагогикалық аспектілерде талдау келе: *«өзіндік жұмыс – мотивация түрлері арқылы кәсіби жетілуін қамтамасыз ететін тәуелсіз құрылым»* деп нақтылауды жөн санадық.

Жоғарыда талданған философиялық, психологиялық және педагогикалық талдаулардағы зерттеушілердің көзқарастарын негізге ала отырып, магистранттардың өзіндік жұмыстарының (МӨЖ) басым сипаттамалары ретінде келесілерді атауға болады:

1. *МӨЖ психологиялық тұрғыдағы сипаттамасы* таңдап алынған мамандыққа білім алушылардың қызығушылығын қалыптастыру, мамандықты меңгеруге ұмтылысына ғылыми тұрғыда ассоциациялануына сәйкес сипатталады. Ал ол әрекет оқу үдерісіндегі магистрант пен оқытушының, магистрант пен ғылыми жетекшінің бір-біріне деген қарым-қатынасының, өзіндік жұмыстарға берілетін тапсырмалардың күрделілік деңгейінің, магистранттардың мамандықты меңгеру іс-әрекетіне еліту сияқты көрсеткіштеріне тәуелді.

2. *Пәндерді кәсіби бағытта бағдарлау*. Білім тұрғысынан қарағанда бұл мәселеге жеткілікті көңіл бөлу қажет екендігі даусыз. Өйткені мамандықтарды бір бірімен шығармашылық байланыста ұстау оқу жоспарындағы сәйкес пәндердің жалпы гуманитарлық құндылықтарының бағасын кемітпейді. Пәндердің мазмұнын ғылыми-педагогикалық бағытта ұйымдастыруға бағдарлаудың қажеттігі бар.

3. *Магистрант уақытының шектеулі бюджеті*. Оқытушы өз пәні бойынша жүктеме көлемін белгілеген кезде, студенттің жалпы жүктемелерінің жиынтығын ескеріп, «менің пәнім ғана маңызды» деген орынсыз пікірге жол бермеуі керек. Сондай-ақ, ғылыми жұмыстар бойынша берілетін өзіндік жұмыстарда жетекшінің уақытты дұрыс баланста ұстағаны абзал. Тым көп тапсырма немесе уақыттың шектеуі магистранттың жұмысқа қабілетін төмендетеді.

4. *Магистранттардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру сипатына* ғылыми және кәсіби кеңес өткізудің жүйелілігі; өзіндік жұмыстардың тақырыптық мазмұны жөнінде дер кезінде, әрі жеткілікті түрде мәлімет беру: орындалу уақыты, қажетті деген қосымша оқу құралдары, бақылау мен бағалаудың тәсілдері, күмәнді деген нәтижелерді салыстыру

жатады. Магистранттардың өзіндік жұмыстарды ұйымдастыруында ең алдымен кәсіби-шығармашылық, креативтілік, басқарушылық, ғылыми ізденушілік қабілеттілігі т.б. атрибуттарының болуы шартты. Магистранттардың кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуында аталмыш атрибуттар ең басты назарда екені негізге алынады.

Сонымен қатар, МӨЖ-ның негізін құраушылар келесідей екендігін айта кеткен жөн:

– ғылыми-танымдық, кәсіби тәжірибелердегі орындалатын жұмыстар, олардың орындалуына кететін уақыт және одан күтілетін өнім (*ғылыми өнім* – тезис, мақала, диссертация т.б.; *кәсіби өнім* – ұсынылатын әдістеме, қандай да бір технология жасаушы, теориядан жаңа теория тудыру, жаңа стратегияларды ойлап табуы, семинар бағдарламалары т.б.);

– магистранттың кәсіби және ғылыми еңбек тәжірибесінде, өмірлік жағдаяттарда, білім алу үдерісінде орындалатын өзіндік жұмыстар барысында кез-келген мәселелерді дұрыс шешуі үшін өз ойын көрсете білуі;

– қойылған мәселені шешу барысында, магистранттардың өздерінің кәсіби деңгейде белсенділігін, саналылығын, дербестігін көрсете білуі;

– магистранттың кәсіби, ғылыми тәжірибелік және танымдық іс-әрекетін өз бетімен басқара білуі.

Бұның барлығы магистранттарды тікелей оқытудан біртіндеп дербес әрекетке көшіруге негіздеп бағытталған әрекет. Негізгі дәріс пен семинар сабақтары өзгеріссіз қалғанмен, оқу үдерісінің біраз бөлігін, оқытушыдан жеке кеңес алу арқылы өткізуге болады. Қазіргі оқытудың ерекшелігі диалогтық (дербес, өз бетімен оқу әрекеті), проблемалық әрекетке көп көңіл бөлінеді. Ол оқыту барысында әртүрлі әдіс-амалдарды қолдану мен білім алушының ыңғайына қарай бетбұрыс жасау, дайындық барысында олармен пікір таластыруға ыңғай білдіру мен оның ментальдық (психологиялық, өмірді сезіну, өмірді қабылдау, ойлау қабілеті) үйлесімділігін қалыптастырудан басталады.

Осы орайда, Н.Д. Хмель [22]: «Өсіп келе жатқан адам тұлғасын қалыптастырудағы педагогикалық үдерістің мүмкіндіктері, оларды қоғамға қажетті азаматтық қасиетте тәрбиелеу, мұғалімнің қарым-қатынас әрекетін басқаруына, оның тиімділігін нақтылы іс-әрекет негізінде көрсете білуіне байланысты» деп айтып өткен. Демек, білім алушы өзін тек қана пайдаланушы ретінде ғана емес, сонымен қатар жаңа білімді таратушы ретінде де өзінің жеке танымдық іс-әрекетінің қоғамдық маңызы бар екенін сезінуі тиіс.

Диалогтық өздігінен оқу әдісі, магистрант пен оқытушының екі жақты әрекеттестігіне тікелей негізделген. Бұл жағдайда оқыту (білім алушының дербес, өз бетімен оқу әрекеті) кеңес түрінде жүзеге асады.

Өздігінен оқу (өзбетімен оқу) әдісінде магистранттың өз бетімен, өзін-өзі басқару арқылы жүзеге асырылатын дербес іс-әрекеті негізге алынады. Бұл жерде жетекші рөл магистранттың өзіне беріледі. Ішкі бақылау локусы қалыптасқан магистранттар оқу материалдарын меңгеру барысында толық табысқа жетеді.

Бақылау локусы дегеніміз (латынның *locus* – орын және *controle* – тексеру) нәтижені бақылау дегенді білдіреді, яғни, ол психологиялық факторға тәуелді нәрсе. Ішкі бақылау локусы бар адамдар өздерінің мінез-құлық ерекшеліктері мен білімге деген құштарлықтары арқылы жақсы нәтижеге қол жеткізеді. Олар өздеріне мейлінше сенімді, алдағы мақсатына жету үшін табандылық танытып, өзін-өзі сынауға бейім, салмақты, және тәуелсіз болып келеді. Алайда өздігінен оқудың мұндай моделі төмен сапалылық деңгейін көрсеткен еді. Қазіргі кезде кең қолданыс тапқан ғаламтор арқылы виртуалды қарым-қатынас жасау кемшіліктердің орнын толтыруға септігін тигізбек. Ізденіс үстінде әлемдік қорлардан керекті ақпаратты ала отырып, ғаламтор арқылы өз бетінше жұмыс жасау магистранттың оқуға деген ынтасын арттырып қызығушылығын тудырады.

Жоғарғы оқу орнынан кейінгі білім берудегі өзіндік жұмыс арқылы магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық маңызын құзыреттілік тұғыр және синергетикалық тұғыр, андрагогикалық тұғырлар құрайды.

Магистранттарды кәсіби даярлаудағы тұлғалық тұғыр кәсіби құзыретті және өзін-өзі жүзеге асырушы тұлғаның ішкі резервтерін белсендіру арқылы, үйлесімді және әлеуметтік белсенді тұлғаны дамытудың шарттарын құруға бағытталған.

Құзыреттілік тұғыр. Қойылған міндеттерді жүзеге асырудың мақсатының негізі құзыреттілік тұғыр болып табылаты жаңа білім беру парадигмасына көшуді талап етті. Құзыреттілік тұғыр білім берудің практикалық бағытта сипат алуының өрістеуіне бағдарланып, соңғы нәтижені көздейді. Сондай-ақ ақпаратты меңгеріп қана қоюдың емес, сонымен қатар шығармашылық іс-әрекет пен ақпаратты өз бетінше өңдеу үшін қажетті сапаларды қалыптастырудың маңызы зор. Бұл адамның өмір бойы үздіксіз білім алуына дайындық болып табылады. Ақпараттық ортаның тез өзгеруі жағдайындағы қазіргі әлемде күн сайын жаңа білімді меңгеру немесе өз бетінше өзінің білім деңгейін көтеріп отыру мүмкіндігін қарастыру аса қажет. Құзыреттілік тұғыр білім алушылардың ақпаратты ізденуге, талдауға, сараптауға, сұрыптауға, өңдеу мен оны таратуға, дамытуға, рефлексия жасауға және өз іс-әрекетін өзіндік бағалауға деген қабілеттерін болжайды.

Синергетикалық тұғыр. Жаңа заманауи әдіснамалық тәсілдердің ішінде бірқатар зерттеушілер зерттеулер тұғыры ретінде синергетикалық тәсілді де атайды. Синергетикалық тұғыр – бұл ашық сызықты емес өзін-өзі ұйымдастыратын жүйелерді зерттеу мен басқаруда идеялар, ұғымдар мен әдістердің жиынтығын қолдануды қамтитын танымдық және практикалық іс-әрекеттегі әдіснамалық бағыт. Синергетиканы анықтаудың белгілі нұсқалары жүйенің сызықтық емес, үйлесімділік, ашықтық сияқты қасиеттеріне негізделген, олар әр түрлі жүйелердің өзін-өзі ұйымдастыруы үшін қажет. Синергетикалық тұғыр білім беру қызметін көбінесе өзін-өзі ұйымдастыратын, тікелей себеп-салдарлық тәуелділіктерге негізделмеген үрдіс ретінде қарастыруға мүмкіндік береді, бірақ көптеген ішкі және сыртқы әсерлерден туындаған екі жақты тұрақты және кездейсоқ; болжамды және стихиялық; реттелген және хаотикалық болуы мүмкін үрдіс. Мысалы магистранттардың білімдік және ғылыми әрекеттері өзара: оқытушылар, ғалымдар қауымдастығы сияқты ортада ұйымдас-тырылып, бірлескен әрекетте зерттеушіні субъектілік деңгейге көтеру мүмкіндігі бар.

Андрагогикалық тұғыр. Ересектерге білім беруді өзектендіру білім беру парадигма-ларының ауысуының түйіскен жерінде жүреді. Ересектерге білім беру алдында тұрған міндеттерді іске асыру тұтастыққа, жүйелілікке, субъект-субъектілік өзара әрекеттесуге, синергетикалық әдіснамаға бағытталған андрагогиялық тәсілді қолдану негізінде мүмкін болады. Жаңа, гуманистік білім беру парадигмасының өзіндік құндылықтары мен білім беру мақсаттары бар: адам, оның өзін-өзі жүзеге асыруы, өзін-өзі дамытуы, тұлғаның рухани-адамгершілік бағдары. Ересектерге білім берудің құндылығы гуманистік білім беру парадигмасында өзекті болып табылады және жүзеге асырылады, оның әртүрлілігі мәдени типтегі тұлғаға бағытталған білім беру парадигмасы болып табылады. Дәстүрлі парадигма жеке тұлғаның мүдделері мен қажеттіліктерін ескеруге тән емес болғандықтан, андрагогикалық тәсіл жалпы білім берудің гуманистік парадигмасында және жеке тұлғаға бағытталған мәдени типтегі білім беру парадигмасында болуы қажет. Зерттеліп отырған андрагогикалық субъектілік осы ұстанымды тірек етеді.

Қазіргі уақытта андрагогикада белсенділік, қоршаған орта, тұлғаға бағытталған, кон-структивистік және басқа да тәсілдер болады. «Heutagogy (Эвтагогика, Хьютагогика)» термині «форма» дегенді білдіреді, яғни «өзін-өзі оқыту», 2000 жылы енгізілген (Stewart Hase және Chris Kenyon) [23]. Магистранттардың кәсіби білім алуында барлық кезеңдері дамытушы рөлді атқарады, эвтагогикада тәуелсіз оқыту, стратегиялар туралы айтылады, нақты өмірде де, қарқынды дамып келе жатқан виртуалды өмірде де өзін-өзі оқыту бұл қазіргі уақытта өте маңызды. «Педагогика – Андрагогика – Эвтагогика» («Pedagogy – Andragogy – Heutagogy») триадасы өзіндік білім алу өрісін кеңейту бойынша заманауи білім беру тенденциясын, кәсіби және тұлғалық даму үшін өз білімін жетілдіру стратегиялары мен технологияларын меңгеру қажеттілігін көрсетеді. «LifeLong» білім берудің заманауи

парадигмасымен байланыстыруға болады. Learning (LLL) – «өмір бойы білім алу» (ұзақ өмір) деген мағынаны ашып көрсетеді.

Қарастырылған зерттеулер негізінде: «магистранттардың өзіндік жұмысы – «оқытушы-ғылыми кеңесші-магистрант» триадасында проблемаларды шешуге және магистранттардың ғылыми-педагогикалық қызметіне оң өзгерістер енгізуге бағытталып, білім алушы тарапынан ерекше түрде ұйымдастырылатын ғылыми-педагогикалық іс-қимылдарының траекториясы» деген анықтама берілді. Сондай-ақ, бұл мақала «өзіндік жұмыс – магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру базасы» деп аталды. Себебі, ғылыми-педагогикалық бағыттағы өзіндік жұмыстарда магистранттар өзінің идеяларынан нәтижелі ғылыми-әдістемелік өнім беруге дайын болуы кәсіби құзыреттіліктің басты мәселесі бола алады.

Нәтижелер. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды зерттеу аясында біз тәжірибелік-педагогикалық эксперимент жүргіздік. Бұл тұста зерттеудің сипаттамалары және оны анықтау кезеңінің нәтижелері ұсынылады.

Эксперименттік зерттеу объектісі жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыс негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру үдерісі болып табылады.

Магистранттардың кәсіби құзыреттілігін зерделеу кезінде диагностиканың мынадай негізгі талаптарын басшылыққа алады:

1. Кәсіби құзыреттілікті зерттеу кәсіби өсудің жеке ерекшеліктерін анықтауға бағытталуы керек.

2. Кәсіби-педагогикалық құзыреттілікті бағалау алынған нәтижелерді қандай да бір нормалармен, орташа шамалармен салыстыру арқылы ғана емес, сонымен қатар педагогтың дамуында, кәсіби өсуінде ілгерілеу сипатын анықтау мақсатында оларды алдыңғы диагностикалардың нәтижелерімен салыстыру арқылы жүргізілуі тиіс.

3. Кәсіби құзыреттілікті диагностикалау тек өзекті деңгейді анықтау үшін ғана емес, сонымен қатар жетілдірудің мүмкін болатын жеке жолдарын анықтау үшін қажет.

4. Кәсіби-педагогикалық құзыреттілікті зерттеу өзін-өзі жетілдіруге және кәсіби өсуге мотивация жасау үшін мұғалімдер мен басшылардың кәсіби қызметінің нәтижелілігін интроспекциялауға, өзін-өзі диагностикалауға негізделуі керек.

5. Кәсіби құзыреттілік деңгейі мұғалімнің іс — әрекетінің мазмұнды сипаттамасы ретінде қарастырылуы керек, ал өзін-өзі жетілдіру, кәсіби өсу процесі – даму, қызметтің сапалық кезеңдерінің өзгеруі ретінде қарастырылуы керек.

Тәжірибелік-педагогикалық зерттеу Қорқыт ата атындағы Қызылорда университетінің жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде 7М01104 – «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы бойынша білім алып жатқан 1 және 2-курс магистранттары (барлығы 56 адам) эксперименттік топты құраса және бақылау тобын Болашақ университетінің 7М01104 – «Педагогика және психология» білім бағдарламалары бойынша білім алып жатқан 1 және 2 курс магистранттары (барлығы 46 адам) базасында жүргізілді. Зерттеуге педагогика және психология факультетінің 7М01104 «Педагогика және психология» мамандығы бойынша «Академиялық магистр» біліктілігі бойынша оқыту бағыты бойынша 1-2 курстың 102 магистранты қатыстырылды. Олар эксперименттік және бақылау топтары болып бөлінді.

Эксперименттік жұмыстың анықтау кезеңінің барысын сипаттайық. Эксперименттік жұмыстың анықтау кезеңі жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың бастапқы деңгейін анықтаудан тұрады.

Бұл кезең таңдалған критерийлер мен көрсеткіштер жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың бастапқы деңгейін диагностикалау әдістемелерін таңдауды және әзірлеуді қамтыды. Диагностикалық процедуралар ретінде мыналар қолданылады:

– Т.И.Ильиннің «ЖОО-дағы білім беру мотивациясы» бейімделген сауалнамасы;
 – өзіндік жұмыстар арқылы ғылыми-зерттеу аймағын диагностикалауға және талдауға арналған сауалнама.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру деңгейінің мотивациялық-мазмұндық компоненттерін зерттеудегі магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде білім алу мотивациясының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мен өзіндік жұмыстарды орындауға қызығушылығы арасындағы өзара байланысын зерттеу үшін Т.И. Ильиннің «ЖОО-да оқу мотивациясы» бейімделген сауалнамасын қолдандық. Сауалнамада адамның өзіне қатысты оң немесе теріс бағалануы мүмкін 40 мәлімдеме бар. Нәтижелер кілтке сәйкес өңделді.

Бұл зерттеулерде магистранттардың білім алу мотивтері көбінесе «білім алу» (білім алуға ұмтылыс, ізденімпаздық) және «өзіндік жұмыстар негізінде кәсіби мамандық механизмдерін тәжірибемен, ғылыммен ұштастыруға ынтасы; (мазмұн бойынша ғылыми-педагогикалық, психологиялық құбылыстарға байланысты өзіндік жұмыстарды орындауға қызығушылығына ұмтылысы) екендігін көрсетті және оқу үдерісі мәнінің процедуралық негіздері) «ЖОО-нан кейінгі білім бойынша диплом алу» (білімді формальды түрде меңгеру арқылы диплом алуға ұмтылу, емтихан тапсыру кезінде шешу жолдарын табуға ұмтылыс, кәсіби шығармашылық мүмкіндіктерін құндылық ретінде санауды мақсат етуі). Бұл магистранттардың өзіндік жұмыстарды орындау негізінде жана философиялық-тұжырымдамалық идеяларды туындатуға, диалектикалық ойларды терең түсінуге ішкі интуициялары дайын екендігінің оң белгісі өзін адам қызметінің белгілі бір саласында кәсіби маман ретінде қабылдау болып табылады. *Екінші кезеңде* анықтау эксперименті барысында эксперименттік және бақылау топтары ретінде алынған 102 магистранттарға танымдық-әрекеттік компоненті аспектісінде теориялық білім деңгейлерін практикамен ұштастыра айқындадық. Осы орайда, диагностикалау мақсатында анықтаушы экспериментке өзіндік жұмыстар арқылы ғылыми-зерттеу аймағын диагностикалауға және талдауға арналған сауалнамада Қорқыт Ата мемлекеттік педагогикалық университетінің ПжП мамандығы бойынша ЭТ-ның 1 және 2 курс магистранттары арасында (барлығы 56 адам) және бақылау тобынан Болашақ университетінің 7М010300 – «Педагогика және психология» білім беру бағдарламалары бойынша оқитын 1 және 2 курс магистранттарына (барлығы 46 адам) жүргізілді.

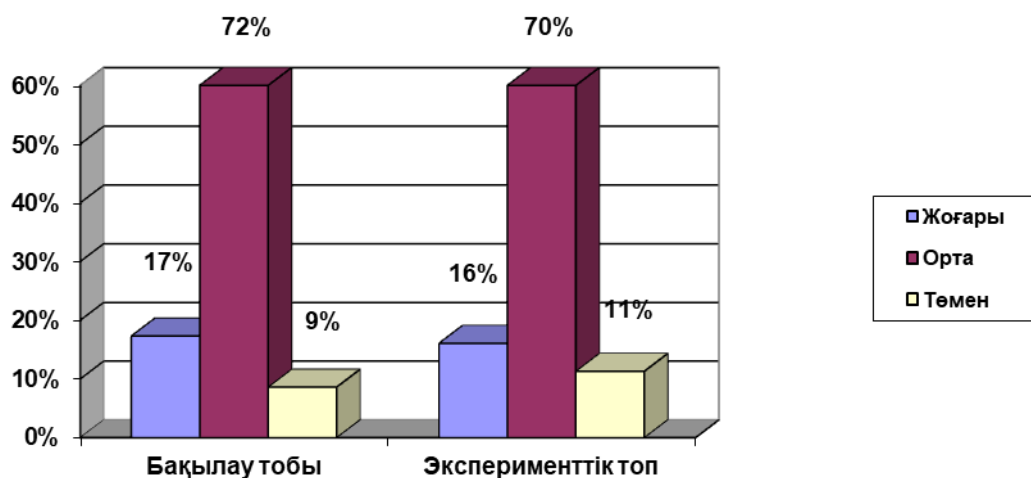
Анықтаушы эксперименттің кезеңдері мотивациялық-мазмұндық, танымдық-әрекеттік компоненттерге сәйкестендіріліп жүргізілді.

Талқылау. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың оқу мотивациясын зерттеу ЭТ-дағы респонденттердің тек 16,07%-ында ғана магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға мотивация деңгейі жоғары, 73,2%-да орташа, 10,7%-да төмен деңгейде екенін көрсетті, БТ-да зерттелу-шілердің 17,3%-ында ғана магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзырет-тілігін қалыптастыруға мотивация деңгейі жоғары, 71,7%-да орташа, 8,6%-да төмен деңгейде екенін көрсетті

Кесте 2 – Анықтаушы эксперимент кезінде мотивациялық-мазмұндық компоненттеріне сәйкес Л.Т.И. Ильиннің «Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі оқу мотивациясы» бейімделген әдістемесі бойынша алынған зерттеу топтарындағы нәтижелер

Шкалалар	Зерттелуші топтар	
	Эксперименттік топ (n=56)	Бақылау тобы (n=46)
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі оқу мотивациясы дамуының жоғары деңгейі	9 (16,07%)	8 (17,3%)
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі оқу	41 (73,2%)	33 (71,7%)

мотивациясы дамуының орташа деңгейі		
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі оқу мотивациясы дамуының төмен деңгейі	6 (10,7%)	5 (8,6%)

3-сурет. Анықтаушы эксперимент кезінде мотивациялық-мазмұндық компоненттеріне сәйкес қалыптастырушы экспериментке дейінгі ЛТ.

И.Ильиннің «Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі оқу мотивациясы» бейімделген әдістемесі бойынша зерттелуші топтардың нәтижелерінің диаграммасы

Осылайша, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың көпшілігі өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мотивациялық-мазмұндық критерийін қалыптастырудың орташа деңгейімен сипатталады.

Айқындаушы эксперименттің танымдық-әрекеттік компоненті бойынша эксперимент тобы магистранттарының «Магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері» деңгейін анықтауға арналған сауалнамада респонденттердің көзқарасын анықтауда жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру бойынша дайындалған сауалнама (сауал-намадағы сұрақтарға «үнемі» десеңіз -3балл, «кейде» десеңіз -2 балл, «ешқашан» десеңіз -1 балл, деген жауаптар жазыңыз) ұсынылды.

«Өзіндік жұмыстың қандай түрлерін орындау ұсынылды?» атты модификацияланған сауалнама бойынша зерттеуде алынған БТ және ЭТ-ның нәтижелері төмендегі кестеде келтірілген (кесте 3).

Кесте 3 – Айқындаушы эксперименттің эксперимент тобы магистранттарының «Магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері» деңгейін анықтауға арналған сауалнама нәтижелері

Магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері	Жауап нұсқалары		
	1	2	
1. 2-5 дереккөз бойынша баяндамалар дайындау;	«Үнемі»	«Кейде»	«Ешқашан»
2. Эссе, емтихан, рецензия, түйіндеме жазу;	2,0%	2,8%	1,3%
3. Бір мәселе бойынша әртүрлі авторлардың пікірлерін салыстыру;	4,1%	2,3%	1,6%
4. Ғылыми рефлексияны қамтитын мәтіндерді талдау (тұтас түсіндіру, мәтіндерді, ғылыми мәселелерді, идеяларды, ұстанымдарды және т.б.	1,2%	1,3%	–

5.Проблемалық бағалау, өз пікірін негіздеу, бір мәселе бойынша әртүрлі мәтіндерді салыстыру және т.б	1,8%	2,3%	–
6. Жеке тақырыптардың мазмұны бойынша проблемалық сипаттағы сұрақтарға жазбаша жауаптар;	1,2%	(1,6%)	–
7. Семинарлар мен конференцияларда баяндама дайындау;	1,6%	1,6%	–
8. Ғылыми басылымдармен, сөздіктермен және анықтамалықтармен жұмыс істеу;	2,3%	4,3%	1,6%
9. Педагогикалық ұғымдар мен теорияларды салыстыру;	2,3%	4,3%	–
10.Теориялық пікірталастарға, дебаттарға және т.б. қатысу;	(4,3%)	(1,6%)	4%
11. Ғылыми-педагогикалық мәтіндермен жұмыс (сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамыту технологиялары негізінде);	4,3%	3,3%	1,3%
12.Түрлі дереккөздердегі белгілі бір мәселені, курс тақырыбын түсіндіруге салыстырмалы талдау жасау;	4,2%	2,6%	–
13. Бастапқы дереккөздермен жұмыс; –Алынған мәліметтерді өңдеу және талдау және т.б.	1,2%	1,6%	–
БАРЛЫҒЫ	21	24	11
	37,5	42,8	19,7

Кесте 4 – Айқындаушы эксперименттің бақылау тобы магистранттарының «Магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері» деңгейін анықтауға арналған сауалнама нәтижелері

Магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері	Жауап нұсқалары		
	Үнемі	Кейде	Ешқашан
1. 2-5 дереккөз бойынша баяндамалар дайындау;	1,5%	1,7%	0,2%
2.Эссе, емтихан, рецензия, түйіндеме жазу;	1,4%	2,2%	0,2%
3.Бір мәселе бойынша әртүрлі авторлардың пікірлерін салыстыру;	4,5%	3,7%	1,3%
4.Ғылыми рефлексияны қамтитын мәтіндерді талдау (тұтас түсіндіру, мәтіндерді, ғылыми мәселелерді, идеяларды, ұстанымдарды және т.б.	1,4%	2,2%	–
5.Проблемалық бағалау, өз пікірін негіздеу, бір мәселе бойынша әртүрлі мәтіндерді салыстыру және т.б.	1,7%	1,4%	–
6.Жеке тақырыптардың мазмұны бойынша проблемалық сипаттағы сұрақтарға жазбаша жауаптар;	1,6%	2,3%	–
7.Семинарлар мен конференцияларда баяндама дайындау;	1,4%	3,4%	1,2%
8.Ғылыми басылымдармен, сөздіктермен және анықтамалықтармен жұмыс істеу;	3,5%	2,7%	–
9. Педагогикалық ұғымдар мен теорияларды салыстыру;	1,5%	0,7%	2,3%
10.Теориялық пікірталастарға, дебаттарға және т.б. қатысу;	4,3%	1,7%	4%
11. Ғылыми-педагогикалық мәтіндермен жұмыс (сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамыту технологиялары негізінде);	4,1%	0,3%	1,6%
12.Түрлі дереккөздердегі белгілі бір мәселені, курс тақырыбын түсіндіруге салыстырмалы талдау жасау;	3,6%	8,3%	1,3%
13. Бастапқы дереккөздермен жұмыс; –Алынған мәліметтерді өңдеу және талдау және т.б.	4,3%	2,3%	–
БАРЛЫҒЫ	6	21	9
	4,7%	45,7 %	19,6%

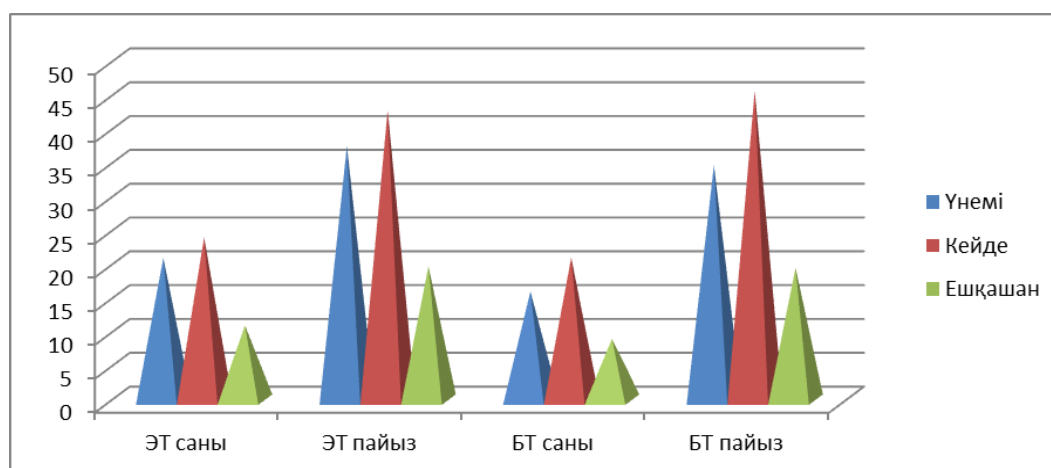
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру әлі де болса жеткіліксіз қалыптасқан. Көптеген магистранттар «Өзіндік жұмыстың қандай түрлерін орындау ұсынылды?» сауалнамасы бойынша магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлерінің

пайыздық көрсеткіштері анықталды. «Өзіндік жұмыстың қандай түрлерін орындау ұсынылды?» сауалнамасы бойынша алынған жауаптарын талдау барысында өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуын анықтау үшін магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері анықталып және олардың кездесу жиіліктері зерттелді. Төмендегі кестеде нәтижелері келтірілген.

Кесте 5 - Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде мамандардың бақылау және эксперименттік топтарға сәйкес өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың танымдық-әрекеттік критерийі, %

Шкалалар		Үнемі	Кейде	Ешқашан
ЭТ	/n саны	21	24	11
ЭТ	% пайызы	37,5 %	42,8 %	19,7%
БТ	/n	16	21	9
БТ	%	34,7%	45,7 %	19,5%

Бақылау-эксперименттік топтағы жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың деңгейлерінің динамикасының сандық сипаттамасы кестеде берілген.

4-сурет. Айқындаушы экспериментінде бақылау және эксперимент тобы магистранттарының «Магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері» туралы МӨЖ деңгейін анықтауға арналған сауалнамасы бойынша диаграммасы

Респонденттердің БТ қатысқан 46 магистранттың «үнемі» деп жауап бергендер саны -16, ол 34,7 % құраса, «кейде» деп жауап бергендер саны – 21, ол 45,7 % құрайды, «ешқашан» деп жауап бергендер саны – 9, ол 19,5 % құрады.

Респонденттердің ЭТ қатысқан 56 магистранттың «үнемі» деп жауап бергендер саны -21, ол 37,5 % құраса, «кейде» деп жауап бергендер саны – 24, ол 42,8 % құрайды, «ешқашан» деп жауап бергендер саны – 11, ол 19,7 % құрады.

Анықтаушы эксперименттің танымдық-әрекеттік компонентінде магистранттардың көзқарасында «Өзіндік жұмыстың қандай түрлерін орындау ұсынылды?» сауалнамасы бойынша алынған жауаптарын талдау барысында магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері анықталды.

Кесте 5 - Анықтаушы экспериментте магистранттардың көзқарасы бойынша, «Өзіндік жұмыстың қандай түрлерін орындау ұсынылды?» сауалнамасы бойынша алынған мәліметтерінің пайыздық көрсеткіштері

МӨЖ түрлері	Анықтау кезеңі	
	Бақылау тобы	Эксперименттік топ
Төмен	63%	64%
Орташа	29%	28%
Жоғары	8%	8%
Қорытынды:	100%	100%

Сонымен, зерттеудің анықтау кезеңінің нәтижелері пәндер мен МӨЖ білім беру бағдарламаларында кәсіби міндеттер толық көрсетілмегенін аңғартады, олардың шешімі жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуын анықтайды («Педагогика және Психология» бағытында). Тапсырмалар тобы басым түрде ұсынылады, кәсіби мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуын жүзеге асыру қабілетінде және сәйкесінше оған сәйкес келетін өзіндік жұмыс түрлерінен көрінеді.

Көбінесе оқытушылар магистранттарға өзіндік жұмыс ретінде – репродуктивті сипаттағы жұмысты ұсынады, ал магистрлік дайындықты сипаттайтын ғылыми-зерттеу және жобалық тапсырмалар жеткіліксіз пайдаланылатыны анықталды. Мамандарға өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуын анықтау аясында магистранттардың пікірлеріне сүйене отырып, мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуы үшін қызықты, қажетті дағдыларды алу тұрғысынан нәтижелі өзіндік жұмыс түрлері анықталды.

Сауалнамада ұсынылған мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы үшін өзіндік жұмыс түрлерінің нұсқаларының ішінде магистранттар өздерінің кәсіби дамуы үшін ең өнімді және шынайы орындалғанда қызықты деп санайтын нұсқалары іс жүзінде қолданылмайтыны анықталды, сондай-ақ сауалнамадан алынған тәжірибелік зерттеудің нәтижелерінің сандық және сапалық көрсеткіштері, зерттеу нәтижелерінің кездесу жиіліктері төмендегі кестелерде келтірілген (Кесте 6)

Кесте 6 – Эксперимент тобы және бақылау тобы бойынша магистранттарға қызықты, қажетті дағдыларды алу тұрғысынан нәтижелі өзіндік жұмыс түрлері

Р/с	Магистранттардың пікірі бойынша, магистранттар үшін қызықты, қажетті дағдыларды алу тұрғысынан нәтижелі өзіндік жұмыс түрлері	Ранг	Мамандардың (n=102) %
1	2	3	4
1	Жобалық іс-шаралар, талқылаулар, семинарлар, конференциялар, дүниежүзілік желідегі жұмыс,	5	43 %
2	Проблемалық сұрақтар мен тапсырмалар, рефлексиялық тапсырмалар, кітапханадағы жұмыс;	4	47%
3	Халықаралық ғылыми бағдарламаларға, ғылыми конкурстарға, гранттарға, конкурстарға қатысу;		56%
4	Белгілі ғалымдардың, мамандардың, практиктердің, студенттер мен магистранттардың қатысуымен семинарларға қатысу;	8	33%
5	Ғаламдық интернетте ақпараттарды іздеуді жүзеге асыру;	9	29%
6	Қаланың ғылыми-зерттеу институттары зертханаларының жұмысына қатысу және қаланың ұйымдары мен мекемелеріндегі психологиялық-педагогикалық зерттеулер;	0	19%
7	Өзін-өзі диагностикалау әдістемесін әзірлеу;	7	37%

8	Басқа оқу орындарында халықаралық семинарлар мен конференцияларға қатысу;	3	49%
9	Ғылыми-зерттеу жұмысында әртүрлі рөлдік позицияларды қабылдау мүмкіндігі:	2	52%
10	Зерттеуші, сарапшы, кеңесші, әзірлеуші және конструктор, ғылыми білімді танымал етуші, конкурсант, оппонент, баяндамашы, референт, ғылыми топты ұйымдастырушы; теориялық пікірталастарға, дебаттарға және т.б. қатысу;	6	41%

Сауалнама нәтижелерін сапалық талдау:

1. Магистранттардың көзқарасы бойынша магистранттар үшін қызықты, қажетті дағдыларды алу тұрғысынан нәтижелі өзіндік жұмыс түрлерінен «Халықаралық ғылыми бағдарламаларға, ғылыми конкурстарға, гранттарға, конкурстарға қатысу» мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуы үшін өзіндік жұмыс түрлерінің нұсқаларының ішінде магистранттар өздерінің кәсіби дамуы үшін ең өнімді және шынайы орындалғанда қызықты деп санайтын нұсқалар тұжырым 1-ші рангті құрайды. Магистранттардың 56% - ның пікірінше, мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуына ықпал ететіндігі айқындалды.

2. Магистранттар үшін қызықты, қажетті дағдыларды алу тұрғысынан нәтижелі өзіндік жұмыс түрлеріне «Ғылыми-зерттеу жұмысында әртүрлі рөлдік позицияларды қабылдау мүмкіндігі бойынша осындай тұжырым 2-ші орынды иеленді, яғни 52% пайызын қамтыды, мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуына әсер ететіндігі айқындалды.

3. Басқа оқу орындарында халықаралық семинарлар мен конференцияларға қатысу? деген сауалнамада олардың пікірінше, өзіндік жұмыс түрлері негізінде басқа оқу орындарында халықаралық семинарлар мен конференцияларға қатысу кәсіби тұлға болып қалыптасуына негіз бар деген сауалнамадағы бұл тұжырымды зерттелушілердің 49% пайызы қолдады.

4. Сауалнамадағы «Проблемалық сұрақтар мен тапсырмалар, рефлексиялық тапсырмалар, кітапханадағы жұмыс» деген өзіндік жұмыс түрлері зерттелушілердің 47% пайызын құрайды. Осындай ой-пікірлердің туындауына мынандай факторлар әсер етті деп ойлаймыз, атап айтқанда респонденттер проблемалық сұрақтар мен тапсырмалар рефлексиялық тапсырмалар, кітапханадағы жұмыс сияқты өзіндік жұмыстардың негізі қайнар көзі болып табылуында.

5. Магистранттардың «Жобалық іс-шаралар, талқылаулар, семинарлар, конференциялар, дүниежүзілік желідегі жұмыс» деген өзіндік жұмыс түрлерін таңдаған зерттеушілердің 43% пайызында кездесті.

6. «Зерттеуші, сарапшы, кеңесші, әзірлеуші және конструктор, ғылыми білімді танымал етуші, конкурсант, оппонент, баяндамашы, референт, ғылыми топты ұйымдастырушы; теориялық пікірталастарға, дебаттарға және т.б. қатысу» бұл тұжырым зерттелушілердің жауабы бойынша 6-шы орынға рангіленіп 41 % пайызын қамтыды.

7. «Өзін-өзі диагностикалау әдістемесін әзірлеу» өзіндік жұмыс түрлері сауалнамада 37% пайызын қамтыды.

8. Сауалнамадағы «Белгілі ғалымдардың, мамандардың, практиктердің, студенттер мен магистранттардың қатысуымен семинарларға қатысу» өзіндік жұмыс түрлері жауап беруші зерттелушілердің 33% пайызы атап көрсетті.

9. «Ғаламдық интернетте ақпараттарды іздеуді жүзеге асыру» бұл сауалнамада магистранттардың тұжырымы 9-ші орынды иеленіп, 29% - пайыз зерттелушілерді құрады.

10. «Қаланың ғылыми-зерттеу институттары зертханаларының жұмысына қатысу және қаланың ұйымдары мен мекемелеріндегі психологиялық-педагогикалық зерттеулер» өзіндік жұмыс түрлері бұл тұжырым зерттелушілердің жауабы бойынша 10-шы орынға рангіленіп

19 % пайызын қамтыды. Магистранттар үшін қызықты, қажетті дағдыларды алу тұрғысынан осы тұжырымды нәтижелі өзіндік жұмыс түрлерін дұрыс деп атап көрсетеді. Бұл құбылыс қазіргі магистранттардың әлеуметтік табыстылығын жетілдіргісі келуімен байланысты түсіндірілуі мүмкін.

Алынған нәтижелерді талдау көрсеткендей, магистранттар өзіндік жұмысқа дайындығын айтарлықтай жоғары бағалайды (орта есеппен 10 баллдан 8,4 балл), барлық білім беру бағдарламаларының магистранттары өзіндік жұмысты орындау кезінде қиындықтарға тап болатыны анықталды. Төмендегі кестеде сауалнама негізінде тағы да бір анықталған фактолардың бірі магистранттардың өзіндік жұмысын орындауда кездесетін қиындықтары анықталды, соның ішінде магистранттар басынан өткерген қиындықтар мен магистранттардың пікірі бойынша өзіндік жұмысты ұйымдастыруға қажетті көмекті атап көрсеткен.

Қорытынды. Жалпы алғанда, *біріншіден*, өзіндік жұмыс – іс әрекет ретінде, бұл мамандыққа байланысты түзілген білім беру бағдарламаларының мақсатқа жетудегі және нәтижелерге бағытталған оқу-танымдық әрекеттердің бірі болып танылады. Білім алушының субъективті көзқарасын қалыптастыруға арналады. *Екіншіден*, өзіндік жұмыс – оқыту әдісі деп жүйеленеді, мақсатқа сай ішкі негізделген, орындалатын әрекеттердің жиынтығында субъектінің өзі құрастырған және үдеріс пен нәтиже әрекеті үшін түзетілген, оның орындауы сана-сезімнің, рефлексиялық, өзін-өзі дамытудың, жеке жауапкершіліктің жеткілікті жоғары деңгейін талап ететіні, білім алушыны өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі тану үдерісі ретінде қарауды көрсетеді. Магистранттардың білімін, білігін, дағдысын саналы меңгеруіне ықпал ете келе, ғылыми педагогикалық бағытта әлеуетінің өсуіне тиімділігі жоғары дәрісханалық тәсілмен ұйымдастырылатын әдіс болып табылады. *Үшіншіден*, өзіндік жұмыс – оқыту құралы, олай дейтініміз, нақты меңгеру жағдайында нақты дидактикалық мақсаттарға және міндеттерге сәйкес келетін оқу құралы; олар өздерінің білімдерін жүйелі түрде толықтыруға және іскерліктерін жаттықтыруға ақпараттар қозғалысы бойынша жүру психологиялық жағдай жасайды өздік жұмыс барысында білімдер толықтырылып, ақпарат ағынында бағдар алу икемдігі дамиды және өздік жұмысы – өздігінен білім алуға дайындық тәсілі болады.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыс арқылы кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда келесідей ғылыми-әдістемелік ұсыныстар беріледі:

– заманауи әдебиеттерге көбірек еркін қол жеткізу, халықаралық, әлемдік зерттеу көздерін күшейту;

– «Ғылым сағаты» ғылыми-педагогикалық порталдың жұмысын ұйымдастыру;

– «Магистранттардың өзіндік жұмыс түрлерін ұйымдастырудың ғылыми-педагогикалық негіздері» атты элективті курс бағдарламасын дайындап жүзеге асыру.

Психологиялық-педагогикалық зерттеулер бойынша берілетін теориялық материалды магистрант әртүрлі қабылдайды және мәселені шешуде кейде тәуелсіз өзіне тиімді деген тәсілдерді пайдаланады. Әртүрлі қолданбалы бағдарламалар мен инновациялық оқыту әдістеріне сай міндеттерді шешу жөнінде айтуға болады. Осы орайда, магистранттардың жеке кеңес алу жұмыстары – оқытудың түпкілікті мәселесі деуге болады. Мәселені шешудің кезеңдері немесе қандай да бір жағдайлар белгілі бір білімді меңгерген және талқылаудың қандай да бір тәсілдеріне бейім тұлғаның кейбір топтарына қиын соғуы мүмкін. Өздігінен ізденуге мүмкіндіктер беру оқыту жүйесінде тиімді тәсіл деп айтуға болады. Алайда, білім алушының әрқайсысы логикалық ойлау қабілеттерімен, педагогикалық шеберліктерімен ерекшеленеді.

Ғылыми мақала мазмұны бойынша зерттеу жұмыстарын жүргізуде Қорқыт ата атындағы Қызылорда университетінің жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі 7М01104 – «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы бойынша кафедра ұжымына алғыс білдіреміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Білім туралы. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі N 319 Заңы. (қаралған күні 20.11.2023)
2. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1300009241> (қаралған күні 01.12.2023)
3. Баймұхамбетова Б.Ш. Теоретико-методологические основы исследовательской деятельности (курс лекций): учебно-методическое пособие. – Костанай: КГПИ, 2011. – 108 с.
4. Бекжанова Б. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жағдайында мамандардың акмеологиялық дайындығын қалыптастыру: филос. док. (PhD) ... дис.: 6D010300. – Алматы, 2014. – 188 б.
5. Бөлікбаева А.И. Жоғарғы оқу орнынан кейінгі білім беру жағдайында тұлғаның дүниетанымдық мәдениетін қалыптастыру: филос. док. (PhD) ... дис.: 6D010300. – Алматы, 2014. – 180 б.
6. Иманчиев Ж.Е. Магистранттардың кәсіби мәнді сапаларын дамыту: филос. док. (PhD) ... дис.: 6D010300. – Алматы, 2015. – 158 с.
7. Нуртаев Е. Особенности мотивации учебно-исследовательской деятельности магистрантов: дис. ... док. филос. (PhD). – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2013. – 168 с.
8. Мизимбаева А. С. «Педагогическое образование на основе исследования» // Материалы международной научно-практической конференции «Теория целостного педагогического процесса – основа профессиональной подготовки будущего учителя», посвященной 85- летию доктора педагогических наук, профессора Н.Д.Хмель. – Алматы, 2014. – Т.1. – С.137-141.
9. Абыкенова Д.Б. ИКТ-компетентность преподавателя вуза в структуре профессионально-педагогической компетентности // Вестник ПГУ. Серия педагогическая. – 2015. - №1. – С. 38-45.
10. Донцов А.С. Формирование готовности магистрантов научно-педагогического направления к реализации предметно-языкового интегрированного обучения: дис. ... док. филос. (PhD). 6D010300 - Павлодар. - 2018 177с.
11. Советканова Д.М. Үздіксіз білім беру жағдайында жүйесінде ересектерді оқыту ерекшеліктері // Хабаршы «Педагогика ғылымдары» сериясы, Абай атындағы ҚазҰПУ. – 2019. – №1(61). – Б. 247-250.
12. Септемирова А.Ж. Болашақ педагогикалық бағыттағы магистрлердің креативті іс-арекетін қалыптастыру: филос. док. (PhD) ... дис.: 6D012000. – Шымкент, 2022. -154 б.
13. Сократ. Новая философская энциклопедия / предс. научно-ред. Совета В.С. Стёпин.- 2-е изд., испр. и допол. Ин-т философии РАН. Нац. обществ.-науч. фонд. - М.: Мысль, 2010.–2816 с.
14. Бердяев Н.А. Философия свободного духа. – М.: Республика, 1994. - 280
15. Гегель «Наука логики» (Wissenschaft der Logik, 1812–1816, переработанное издание 1831; также называется «Большой логикой»).
16. Қазақстандағы педагогикалық ой-пікір антологиясы // құраст. К.Б. Жарықбаев, С.К. Калиев. – Алмата: Рауан, 1995. – 512 б.
17. Нурпеисова С.А. Жаңа ақпараттық технологиялардың негізін студенттердің өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру. пед. ғыл. канд. ... дис.: 13.00.01. - Астана, 2009. – 192 б.
18. Kolumbayeva S., Aitenova E., Tanatova A., Zhekeyeva A., Kosshygulova A. Ways of increasing students' self-organisation for self-study. Journal of Education and e-Learning Research, 2023, 10(4), p.719–727 <https://asianonlinejournals.com/index.php/JEELR/article/view/5164>
19. Вербицкий А.А. Образование взрослых на основе их жизненного опыта // Педагогика. – 2002. – №2. - С. 79-82.
20. Худиева С.Р. Распределение учебной нагрузки ППС при кредитной системе обучения в отечественных и зарубежных вузах // Изденіс / Поиск, (научное приложение Международного научно-педагогического журнала «Высшая школа Казахстана»), серия гуманитарных наук. - 2010. - №3 (1). – С. 293-295.
21. Зимняя И.А. Научно-исследовательская работа: методология, теория, практика организации и проведения. – М.: МНПШ, 1999. – 28 с.
22. Vulatbaeva A. Formation of an adaptive educational environment for the preparation of undergraduates // Journal of Educational Sciences. - 2017. - №4(53). – P. 4-12.
23. Хмель Н.Д. Теория и технология реализации целостного педагогического процесса: учеб.пос. – Алматы: АГУ им. Абая, 2002. –90 с.

24. Marriott S. Yeaxlee, Basil Alfred (1883–1967). *Oxford Dictionary of National* - Oxford: Oxford University Press, 2007 // <http://www.oxforddnb.com/view/article/63843> 18.01.2020.

Reference:

1. Bilim týraly. *Qazaqstan Respyblikasynyń 2007 jylǵy 27 shildedegi N 319 Zańy.*(qaralǵan kúni 20.11.2023)
2. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1300009241> (qaralǵan kúni 01.12.2023)
3. Baumuhambetova B.Sh. *Teoretiko-metodologicheskie osnovy issledovatel'skoi deiatelnosti (kýrs leksu): ýchebno-metodicheskoe posobie.* – Kostanai: KGPI, 2011. – 108 s.
4. Bekjanova B. Joǵary oqý ornynan keingi bilim berý jaǵdaynda mamandardyń akmeologialyq daıyndyǵyn qalyptastyryú: *filos. dok. (Rhd) ... dis.: 6D010300.* - Almaty, 2014. - 188 b.
5. Bólshekbaeva A.I. Joǵary oqý ornynan keingi bilim berý jaǵdaynda tulǵanyń dúnietanymdyq mádenietin qalyptastyryú: *filos. dok. (Rhd) ... dis.: 6D010300.* - Almaty, 2014. - 180 b.
6. Imanchiev J.E. *Magistranttardyń kásibi mándi sapalaryn damytý: filos. dok. (Rhd) ... dis.: 6D010300.* – Almaty, 2015. – 158 s.
7. Nýrtaev E. *Osobennosti motivasu ýchebno-issledovatel'skoi deiatelnosti magistrantov: dis. ... dok. filos. (Rhd).* – Almaty: Kaznpy um. Abaia, 2013. – 168 s.
8. Mizumbaeva A. S. «Pedagogicheskoe obrazovanie na osnove issledovania» // *Materialy mejdýnarodnoi naýchno-prakticheskoi konferensu "Teoria selostnogo pedagogicheskogo prosesa – osnova professionalnoi podgotovki býdýshego ýchtelá", posváshennoi 85 - letý doktora pedagogicheskikh naýk, profesora N.D.Hmel.* – Almaty, 2014. – T.1. – S.137-141.
9. Abykenova D.B. *IKT-kompetentnos prepodavatelá výza v strýktyre professionalno-pedagogicheskoi kompetentnosti // Vestnik PGÝ. Seria pedagogicheskaja.* – 2015. - №1. – S. 38-45.
10. Donsov A.S. *Formiravanie gotovnosti magistrantov naýchno-pedagogicheskogo napravlenia k realizasu predmetno-iazykovogo integrirrovannogo obýchenia: dis. ... dok. filos. (Rhd).* 6D010300 - Pavlodar. - 2018 177s.
11. Sovetkanova D.M. *Úzdiksiz bilim berý jaǵdaynda júesinde eresekterdi oqytý erekshelikteri // Habarshy "Pedagogika ǵylymdary" seriasy, Abai atyndaǵy Qazupý.* - 2019. - №1(61). – B. 247-250.
12. A.J. Septemurova *Bolashaq pedagogikalıyq baǵyttaǵy magistrlerdiń kreativti is-áreketin qalyptastyryú: filos. dok. (Rhd) ... dis.: 6D012000.* – Shymkent, 2022. -154 b.
13. Sokrat. *Novaia filosofskaia ensiklopedia / preds. naýchno-red. Soveta V.S. Stepın.* - 2-e izd., ispr. i dopol. In-t filosofıi RAN. Nas. obshestv.-naých. fond. - M.: Mysl, 2010.-2816 s.
14. Berdáev N.A. *Filosofia svobodnogo dýha.* - M.: Respyblika, 1994. - 280
15. Gegel "Naýka logıkı" (*Wissenschaft der Logik, 1812-1816, pererabotannoe izdanie 1831; takje nazyvaetsá "Bolshoi logıkoı"*).
16. *Qazaqstandaǵy pedagogikalıyq oi-pikir antologiasy // qurast. K.B. Jaryqbaev, S.K. Kaliev.* – Almata: Raýan, 1995. – 512 b.
17. S.A. Nýrpeisova *Jańa aqparattyq tehnologiıalardıń negizin stýdentterdiń ózindik jumystaryn uıymdastyryú. ped. ǵyl. kand. ... dis.: 13.00.01.* - Astana, 2009. - 192 b.
18. Kolumbayeva S., Aitenova E., Tanatova A., Zhekeyeva A., Kosshygulova A. *Ways of increasing students' self-organisation for self-study. Journal of Education and e-Learning Research, 2023, 10(4), p.719–727* <https://asianonlinejournals.com/index.php/JEELR/article/view/5164>
19. Verbısku A.A. *Obrazovanie vzroslyh na osnove ih jiznennogo opyta // Pedagogika.* - 2002. - №2. - S. 79-82.
20. Hýdieva S.R. *Raspredeleme ýchebnoi nagryzki PPS pri kreditnoi sisteme obýchenia v otechestvennyh i zarýbejnyh výzah // Izdenis / Poisk, (naýchnoe prilozhenie Mejdýnarodnogo naýchno-pedagogicheskogo jýrnala "Vysshaja shkola Kazahstana"), seria ǵymanitarnykh naýk.* - 2010. - № 3 (1). – S. 293-295.
21. Zimnáá I.A. *Naýchno-issledovatel'skaia rabota: metodologıa, teoriya, praktıka organizasu i provedeniya.* – M.: MNPI, 1999. – 28 s.
22. Bulatbaeva A. *Formation of an adaptive educational environment for the preparation of undergraduates // Journal of Educational Sciences.* - 2017. - №4(53). – R. 4-12.
23. Hmel N.D. *Teoriya i tehnologia realizasu selostnogo pedagogicheskogo prosesa: ýcheb.pos.* – Almaty: AGÝ um. Abaia, 2002. -90 s.
24. Marriott S. Yeaxlee, Basil Alfred (1883-1967). *Oxford Dictionary of National* - Oxford: Oxford University Press, 2007 // <http://www.oxforddnb.com/view/article/63843> 18.01.2020.